

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ**

М.В. Менджул

МІЖНАРОДНЕ СІМЕЙНЕ ПРАВО

**Методичний посібник
для студентів зі спеціальності «Міжнародне право»**

**Ужгород
2018**

УДК – 347.61/64

М – 50

Менджул М.В. Міжнародне сімейне право: методичний посібник для студентів зі спеціальності «Міжнародне право». Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2018. 46 с.

Методичний посібник для вивчення дисципліни «Міжнародне сімейне право» розроблений для студентів зі спеціальності «Міжнародне право» згідно з вимогами Болонського процесу та відповідає навчальній програмі із зазначеної дисципліни у вищих навчальних закладах. Методичний посібник містить систему організаційно-методичних заходів, які сприяють засвоєнню знань та формуванню навичок із зазначеної дисципліни.

Рецензенти:

Булеца С.Б., д.ю.н., завідувач кафедри цивільного права та процесу ДВНЗ «УжНУ».

Котляр О.І., к.ю.н., доцент, заступник завідувача кафедри міжнародного права ДВНЗ «УжНУ».

*Рекомендовано до друку рішенням
Вченої ради юридичного факультету ДВНЗ «УжНУ».
Протокол № 3 від 28 грудня 2017 р.*

© М.В. Менджул, 2018

ЗМІСТ

Передмова	4
Навчально-тематичний план дисципліни	5
Основні критерії оцінювання знань студентів	6
Програма навчальної дисципліни “Міжнародне сімейне право”	8
Плани практичних занять та завдання для самостійної роботи з курсу “Міжнародне сімейне право”	10
Методичні рекомендації з написання реферату	26
Теми рефератів	27
Орієнтовні питання підсумкового контролю знань	29
Рекомендована література	31

ПЕРЕДМОВА

Навчальна дисципліна «Міжнародне сімейне право» є складовою освітньо-професійної програми підготовки магістрів зі спеціальності «Міжнародне право». Доцільність вивчення студентами навчальної дисципліни «Міжнародне сімейне право» обумовлена розвитком та збільшенням обсягу сімейних відносин з іноземним елементом, особливо в умовах глобалізації та посилення міграційних процесів.

Метою навчальної дисципліни є: ознайомлення студентів із загальними засадами міжнародного сімейного права, історією його розвитку та джерелами, особливостями застосування колізійних норм в міжнародному сімейному праві, з правовим регулюванням окремих видів сімейних відносин з іноземним елементом, формування практичних умінь і навиків щодо правильного тлумачення та застосування міжнародних та національних норм, що регулюють сімейні відносини.

Навчальна дисципліна «Міжнародне сімейне право» викладається після засвоєння студентами дисциплін «Міжнародне приватне право», «Порівняльне цивільне право» та «Порівняльний цивільний процес».

Основними завданнями вивчення дисципліни «Міжнародне сімейне право» є: поглиблений аналіз студентами проблем міжнародного сімейного права, набуття теоретичних знань в сфері міжнародного сімейного права; оволодіння практичними навичками застосування норм, що регулюють сімейні відносини з іноземним елементом.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати :

- основні поняття, категорії та інститути міжнародного сімейного права;
- особливості колізійного та матеріально-правового регулювання міжнародних сімейних відносин;
- правове регулювання укладення та припинення шлюбу в міжнародному сімейному праві;
- особливості правового регулювання правовідносин подружжя в міжнародному сімейному праві;
- правове регулювання правовідносин батьків та дітей в міжнародному сімейному праві;
- міждержавне усиновлення;
- особливості правового регулювання опіки та піклування в міжнародному сімейному праві;

вміти :

- проводити юридичний аналіз сімейних відносин з іноземним елементом;
- застосовувати колізійні та матеріально-правові норми у сфері регулювання сімейних відносин з іноземним елементом;
- самостійно робити загальний аналіз українського та іноземного законодавства, міжнародно-правових актів;
- формулювати юридичні висновки та надавати консультації з питань міжнародного сімейного права;
- формулювати юридичну позицію й доказову базу, складати процесуальні документи по вирішенню сімейних спорів.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. Загальні положення міжнародного сімейного права												
Тема 1. Поняття, предмет та метод міжнародного сімейного права	9	2	1	-	-	6	11	1	-	-	-	10
Тема 2. Джерела міжнародного сімейного права	9	2	1	-	-	6	11	1	-	-	-	10
Тема 3. Загальні засади міжнародного сімейного права	9	2	1	-	-	6	11	1	-	-	-	10
Тема 4. Поняття та види сімейних правовідносин з іноземним елементом	9	2	1	-	-	6	11	1	-	-	-	10
1.Разом за змістовим модулем 1	36	8	4	-	-	24	44	4	-	-	-	40
Змістовий модуль 2. Особливості регулювання сімейних відносин з іноземним елементом												
Тема 5. Шлюб в міжнародному сімейному праві	10	2	2	-	-	6	9	1	-	-	-	8
Тема 6. Особисті немайнові та майнові відносини подружжя в міжнародному сімейному праві	13	4	2	-	-	7	10	2				8
Тема 7. Особисті немайнові та майнові відносини батьків та дітей	11	2	2	-	-	7	9	1	-	-	-	9
Тема 8. Міждержавне усиновлення	12	4	1	-	-	7	10	1	-	-	-	9
Тема 9. Опіка та піклування над дітьми в міжнародному сімейному праві	10	2	1	-	-	7	7	1	-	-	-	6
2.Разом за змістовим модулем 2	54	12	8	-	-	34	46	6	-	-	-	40
3.Усього (1модуль)	90	20	12	-	-	58	90	10	-	-	-	80

ОСНОВНІ КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ

Протягом семестру студенти вивчають 1 модуль з дисципліни. Модуль складається із 2 змістових модулів. Після виконання кожного модуля (лекції, практичні заняття) здійснюється поточний контроль у вигляді письмової роботи, що включає тестування та розв'язок практичних завдань. Студенти, які не відвідували лекції або не в повному обсязі виконали завдання для самостійної роботи, до поточного контролю за змістовий модуль не допускаються.

Оцінювання навчальних досягнень та практичних навичок студентів здійснюється за 100-бальною системою.

Студент, який в результаті поточного оцінювання та підсумкового контролю за модулем отримав більше 60 балів, має право не складати залік з дисципліни. У разі отримання позитивної підсумкової оцінки за модулі студент має також право відмовитися від складання заліку. У такому випадку в заліково-екзаменаційну відомість заноситься загальна підсумкова оцінка. При умові, що студент (ка) хоче поліпшити підсумкову оцінку за модуль із дисципліни, він (вона) має складати залік.

Студент, який в результаті підсумкового оцінювання за модулем отримав менше 60 балів зобов'язаний складати залік з дисципліни. У разі, якщо відповіді студента під час заліку оцінені менше ніж у 60 балів, він (вона) отримує незадовільну підсумкову оцінку. При цьому результати поточного контролю не враховуються. Оцінювання навчальних досягнень студентів здійснюється за такою шкалою:

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Поточне оцінювання здійснюється за трьома складовими:

- контроль за виконання модульних завдань (письмові контрольні роботи, тестові завдання, практичні завдання);
- контроль систематичності та активності роботи студента протягом семестру;
- контроль індивідуальної (самостійної) роботи.

Якщо студент відвідав менше 50 відсотків занять, то систематичність та активність його роботи оцінюється в 0 балів.

Оцінювання модульних завдань. Після виконання програми змістового модулю у визначений деканатом термін здійснюється поточний модульний контроль у вигляді письмової роботи, який оцінюється у межах від 1 до 50 балів. Якщо з об'єктивних причин студент не пройшов модульний контроль у визначений термін, то він має право за дозволом деканату пройти його протягом двох тижнів після виникнення заборгованості.

Оцінювання індивідуальної (самостійної роботи) здійснюється у межах 20 балів за підготовку рефератів, наукових робіт, участь в наукових конференціях, підготовку науково-дослідницьких статей та їх озвучення, опрацювання наукових статей та першоджерел, участь в олімпіадах та конкурсах.

Оцінювання активності під час аудиторних занять здійснюється у межах 30 балів:

30-25 балів – відвідано не менше 90% лабораторних та практичних занять та отримано оцінки «добре», «дуже добре» «відмінно»;

25-17 балів – відвідано не менше 75% лабораторних та практичних занять та отримано оцінки «добре», «дуже добре», «відмінно»;

17- 10 балів – відвідано не менше 60% лабораторних та практичних занять та отримано оцінки «задовільно», «добре», «дуже добре», «відмінно»;

до 10 балів – відвідано не менше 50% лабораторних та практичних занять та отримано оцінки «задовільно», «добре», «дуже добре».

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «МІЖНАРОДНЕ СІМЕЙНЕ ПРАВО»

МОДУЛЬ I

Змістовий модуль 1. Загальні положення міжнародного сімейного права

Тема 1. Поняття, предмет та метод міжнародного сімейного права

Поняття міжнародного сімейного права. Предмет та метод міжнародного сімейного права. Місце міжнародного сімейного права в правовій системі. Наука та навчальна дисципліна «Міжнародне сімейне право». Роль порівняльного методу дослідження у вивченні міжнародного сімейного права. Способи регулювання в міжнародному сімейному праві. Матеріально-правове регулювання міжнародних сімейних відносин. Колізійне регулювання сімейних відносин ускладнених іноземним елементом. Поняття та види колізійних норм, що регулюють сімейні відносини з іноземним елементом.

Тема 2. Джерела міжнародного сімейного права

Загальні положення про джерела міжнародного сімейного права. Види джерел міжнародного сімейного права. Міжнародний договір як джерело міжнародного сімейного права. Закони про міжнародне приватне право та інші нормативні акти зарубіжних країн щодо регулювання міжнародних сімейних відносин. Судова практика у системі джерел міжнародного сімейного права. Рішення ЄСПЛ як джерело права. Уніфікація міжнародного сімейного права.

Тема 3. Загальні засади міжнародного сімейного права

Принципи регулювання сімейних відносин. Колізійні принципи міжнародного сімейного права. Принцип тісного зв'язку. Принцип автономії волі (*lex voluntatis*). Принцип застосування більш сприятливого права для слабкої сторони відносин. Взаємність в міжнародному приватному праві. Правові режими в міжнародному сімейному праві. Національний та спеціальні режими в міжнародному сімейному праві.

Тема 4. Поняття та види сімейних правовідносин з іноземним елементом

Поняття та особливості сімейних правовідносин з іноземним елементом. Види сімейних правовідносин з іноземним елементом. Підстави виникнення, зміни та припинення сімейних правовідносин з іноземним елементом. Реєстрація актів цивільного стану громадян України, які проживають за її межами. Умови визнання актів цивільного стану, заснованих на іноземних законах, в Україні.

Змістовий модуль 2. Особливості регулювання сімейних відносин з іноземним елементом

Тема 5. Шлюб в міжнародному сімейному праві

Поняття шлюбу за законодавством України та іноземних країн. Умови та перешкоди для укладення шлюбу за законодавством України та зарубіжних країн.

Порядок оформлення шлюбу в міжнародному сімейному праві. Колізійні норми щодо укладення шлюбу. Дійсність шлюбу в міжнародному сімейному праві. Визнання шлюбу недійсним за українським та іноземним законодавством. Правові наслідки недійсності шлюбу. Порядок та правові наслідки припинення шлюбу. Підсудність у справах про розірвання шлюбу. Визнання іноземних судових рішень щодо розірвання шлюбу.

Тема 6. Особисті немайнові та майнові відносини подружжя в міжнародному сімейному праві

Особисті немайнові та майнові права і обов'язки подружжя за законодавством України та іноземних країн. Колізійні норми, що регулюють особисті немайнові та майнові відносини подружжя. Принцип автономії волі в регулюванні правовідносин подружжя. Правовий режим майна подружжя в міжнародному сімейному праві. Зобов'язання щодо утримання подружжя за законодавством України та іноземних країн. Шлюбний договір в міжнародному сімейному праві. Підсудність у справах щодо правовідносин подружжя. Визнання та виконання іноземних судових рішень у справах щодо правовідносин подружжя.

Тема 7. Особисті немайнові та майнові відносини батьків та дітей

Визначення походження дитини. Особисті немайнові та майнові права і обов'язки батьків та дітей за українським законодавством та законодавством іноземних країн. Аліментні зобов'язання в міжнародному сімейному праві. Підсудність у справах щодо правовідносин батьків та дітей. Визнання та виконання іноземних судових рішень у справах щодо правовідносин батьків та дітей.

Тема 8. Міждержавне усиновлення

Поняття усиновлення за законодавством України та іноземних держав. Колізійні норми міжнародних договорів та законодавства України про усиновлення. Усиновлення дитини, яка є громадянином України, але проживає за межами України. Усиновлення іноземцем дитини, яка є громадянином України. Усиновлення дитини, яка є іноземцем і проживає в Україні. Обмеження права іноземця на таємницю усиновлення дитини, яка є громадянином України. Усиновлення в Україні іноземцем дитини, яка є іноземцем або особою без громадянства. Нагляд за дотриманням прав дітей, які усиновлені іноземцями.

Тема 9. Опіка та піклування над дітьми в міжнародному сімейному праві

Колізійно-правове регулювання опіки та піклування. Встановлення опіки та піклування за законодавством України та іноземних держав. Застосування сприятливого права у відносинах опіки та піклування з іноземним елементом. Підсудність у справах щодо встановлення, скасування опіки та піклування. Визнання рішень іноземних судів та інших повноважних органів щодо опіки та піклування.

ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З КУРСУ «МІЖНАРОДНЕ СІМЕЙНЕ ПРАВО»

МОДУЛЬ I

Тема 1. Поняття, предмет та метод міжнародного сімейного права

1. Поняття міжнародного сімейного права.
2. Предмет та метод міжнародного сімейного права.
3. Міжнародне сімейне право та міжнародне приватне право.
4. Наука та навчальна дисципліна «Міжнародне сімейне право».
5. Роль порівняльного методу дослідження у вивченні міжнародного сімейного права.
6. Способи регулювання в міжнародному сімейному праві.
7. Матеріально-правове регулювання міжнародних сімейних відносин.
8. Колізійне регулювання сімейних відносин ускладнених іноземним елементом.
9. Поняття та види колізійних норм, що регулюють сімейні відносини з іноземним елементом.

Завдання для самостійної роботи:

1. Що таке «міжнародне сімейне право», «порівняльне сімейне право» та «сімейне право».
2. Яким чином тлумачить «право на сім'ю» ЄСПЛ.
3. Порівняйте підстави створення сім'ї за ст. 3 Сімейного кодексу України та практикою ЄСПЛ. Що таке «тісний сімейний зв'язок» у розумінні ЄСПЛ.
4. Напишіть основні ознаки «сім'ї» за рішенням Конституційного Суду України №5-рп/99 від 03.06.1999 р. про офіційне тлумачення поняття «член сім'ї».
5. Складіть порівняльну таблицю матеріально-правового та колізійного регулювання сімейних відносин з іноземним елементом.
6. Складіть блок-схему колізійних норм, що регулюють сімейні відносини з іноземним елементом.

Література:

1. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.
2. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 року (дата набуття чинності для України –27.09.1991 року). Зібрання чинних міжнародних договорів України. 1990 р. № 1. Ст. 205.
3. Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25.01.1996. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_135 (дата звернення: 15.01.2018).
4. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2709-15> (дата звернення: 16.01.2018).
5. Аляб'єва Н. В. Міжнародне приватне право : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. С. Г. Кузьменка. К. : Центр учбової літератури, 2010. 315 с.

6. Звеков В.П. Колизии законов в международном частном праве. Москва: Волтерс Клувер, 2007. 406 с.
7. Калакура В.Я. Принципи колізійного регулювання в міжнародному сімейному праві. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. № 80. 2009. С.40-43.
8. Міжнародне приватне право. Особлива частина: підручник / за ред. А.С. Довгерта і В.І. Кисіля. Київ: Алерта, 2013. 400 с.
9. Міжнародне приватне право. Актуальні проблеми / за ред. Довгерта А.С. Київ: УПФ, 2001. 334 с.
10. Міжнародне приватне право: навч. посіб./за заг. ред. професора В.М. Гайворонського, професора В.П.Жушмана. Київ: Юрінком Інтер, 2007. 367 с.
11. Сімейне право України : підручник / за ред. С.Б. Булеци, В.Г. Фазикоша. Київ: Знання, 2015. 375 с.

Тема 2. Джерела міжнародного сімейного права

1. Загальні положення про джерела міжнародного сімейного права.
2. Види джерел міжнародного сімейного права.
3. Міжнародний договір як джерело міжнародного сімейного права.
4. Закони про міжнародне приватне право та інші нормативні акти зарубіжних країн щодо регулювання сімейних відносин з іноземним елементом.
5. Судова практика у системі джерел міжнародного сімейного права. Рішення ЄСПЛ як джерело права.
6. Уніфікація міжнародного сімейного права.

Завдання для самостійної роботи:

1. Що таке «джерела міжнародного сімейного права» та чим вони відрізняються від джерел сімейного права?
2. Поясніть різницю між такими регуляторами сімейних відносин: закон, договір, звичаї, мораль, релігійні канони.
3. Випишіть 10 прикладів джерел міжнародного сімейного права.
4. Дослідіть етапи розвитку сімейного законодавства в країнах ЄС (держава на вибір студента).
5. Проаналізуйте 3 рішення ЄСПЛ щодо захисту сімейних прав (за вибором студента).

Література:

1. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.
2. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 року (дата набуття чинності для України –27.09.1991 року). Зібрання чинних міжнародних договорів України. 1990 р. № 1. Ст. 205.
3. Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25.01.1996. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_135 (дата звернення: 15.01.2018).

4. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 року № 2947-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21–22. Ст. 135.
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356.
6. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2709-15> (дата звернення: 16.01.2018).
7. Аляб'єва Н. В. Міжнародне приватне право : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. С. Г. Кузьменка. К. : Центр учбової літератури, 2010. 315 с.
8. Калакура В.Я. Принципи колізійного регулювання в міжнародному сімейному праві. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки.* № 80. 2009. С.40-43.
9. Калакура В.Я. Особливості джерел міжнародного сімейного права. *Запорізький національний університет. Юридичні науки.* №1. 2010. С.115-119.
10. Міжнародне приватне право. Актуальні проблеми / за ред. Довгерта А.С. Київ: УПФ, 2001. 334 с.
11. Міжнародне приватне право: навч. посіб./за заг. ред. професора В.М. Гайворонського, професора В.П.Жушмана. Київ: Юрінком Інтер, 2007. 367 с.
12. Сімейне право України : підручник / за ред. С.Б. Булеци, В.Г. Фазикоша. Київ: Знання, 2015. 375 с.

Тема 3. Загальні засади міжнародного сімейного права

1. Принципи регулювання сімейних відносин.
2. Колізійні принципи міжнародного сімейного права.
3. Принцип тісного зв'язку.
4. Принцип автономії волі (*lex voluntatis*).
5. Принцип застосування більш сприятливого права для слабкої сторони відносин.
6. Правові режими в міжнародному сімейному праві.

Завдання для самостійної роботи:

1. Що таке «колізійні принципи міжнародного сімейного права».
2. Складіть блок-схему колізійних принципів міжнародного сімейного права.
3. Випишіть 5 прикладів дії принципів міжнародного сімейного права.
4. Складіть порівняльну таблицю національного та спеціального режимів в міжнародному сімейному праві.
5. Проаналізуйте практику ЄСПЛ щодо розуміння термінів «приватне життя», «сім'я», «сімейний зв'язок».

Література:

1. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.
2. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 року (дата набуття чинності для України –27.09.1991 року). Зібрання чинних міжнародних договорів України. 1990 р. № 1. Ст. 205.

3. Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25.01.1996. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_135 (дата звернення: 15.01.2018).
4. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 року № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135.
5. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2709-15> (дата звернення: 16.01.2018).
6. Аляб'єва Н. В. Міжнародне приватне право : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. С. Г. Кузьменка. К. : Центр учбової літератури, 2010. 315 с.
7. Калакура В.Я. Принципи колізійного регулювання в міжнародному сімейному праві. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. № 80. 2009. С.40-43.
8. Калакура В.Я. Проблеми колізійного регулювання сім'ї та шлюбу в міжнародному приватному праві. *Право України*. 2013. № 7. С.145–154.
9. Міжнародне приватне право. Актуальні проблеми / за ред. Довгерта А.С. Київ: УПФ, 2001. 334 с.
10. Міжнародне приватне право: навч. посіб./за заг. ред. професора В.М. Гайворонського, професора В.П.Жушмана. Київ: Юрінком Інтер, 2007. 367 с.
11. Сімейне право України : підручник / за ред. С.Б. Булеци, В.Г. Фазикоша. Київ: Знання, 2015. 375 с.

Тема 4. Поняття та види сімейних правовідносин з іноземним елементом.

1. Поняття та особливості сімейних правовідносин з іноземним елементом.
2. Види сімейних правовідносин з іноземним елементом.
3. Підстави виникнення, зміни та припинення сімейних правовідносин з іноземним елементом.
4. Реєстрація актів цивільного стану громадян України, які проживають за її межами.
5. Умови визнання актів цивільного стану, заснованих на іноземних законах, в Україні.

Завдання для самостійної роботи:

1. Проаналізуйте поняття «сімейні відносини» та «сімейні відносин з іноземним елементом».
2. Складіть блок-схему видів сімейних правовідносин з іноземним елементом.
3. Випишіть 10 прикладів підстав виникнення, зміни та припинення сімейних правовідносин з іноземним елементом.
4. Назвіть особливості право- та дієздатності суб'єктів сімейного права.
5. З'ясуйте ступінь та лінію споріднення між: а) матір'ю та сином; б) двоюрідним дядьком та племінником; в) троюрідним братом та сестрою; г) прадідом та правнуком.
6. Дослідіть особливості реєстрації актів цивільного стану у країнах ЄС (держава на вибір студента).
7. Які акти регулюють порядок реєстрації актів цивільного стану громадян України, які проживають за її межами?

8. Хто уповноважений здійснювати реєстрацію актів цивільного стану громадян України, які проживають за її межами?
9. Складіть блок-схему умов визнання актів цивільного стану, заснованих на іноземних законах, в Україні.

Література:

1. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.
2. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 року (дата набуття чинності для України –27.09.1991 року). Зібрання чинних міжнародних договорів України. 1990 р. № 1. Ст. 205.
3. Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25.01.1996. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_135 (дата звернення: 15.01.2018).
4. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 року № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135.
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
6. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2709-15> (дата звернення: 16.01.2018).
7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Служби безпеки України, Державного комітету нафтової, газової та нафтопереробної промисловості України, Міністерства фінансів України щодо офіційного тлумачення положень пункту 6 статті 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», частин четвертої і п'ятої статті 22 Закону України «Про міліцію» та частини шостої статті 22 Закону України «Про пожежну безпеку» (справа про офіційне тлумачення терміна «член сім'ї») № 5-рп/99 від 03.06.1999 року. *Офіційний Вісник України*. 1999. № 24.
8. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 року № 2866-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 52. Ст. 561.
9. Аляб'єва Н.В. Міжнародне приватне право: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. С.Г.Кузьменка. К.: Центр учбової літератури, 2010. 315 с.
10. Міжнародне приватне право. Актуальні проблеми / за ред. Довгерта А.С. Київ: УПФ, 2001. 334 с.
11. Міжнародне приватне право: навч. посіб./за заг. ред. професора В.М. Гайворонського, професора В.П. Жушмана. Київ: Юрінком Інтер, 2007. 367 с.
12. Сімейне право України : підручник / за ред. С.Б. Булеци, В.Г. Фазикоша. Київ: Знання, 2015. 375 с.

Тема 5. Шлюб в міжнародному сімейному праві

1. Поняття шлюбу за законодавством України та іноземних країн.
2. Умови та перешкоди для укладення шлюбу за законодавством України та зарубіжних країн.

3. Порядок оформлення шлюбу в міжнародному сімейному праві. Колізійні норми щодо укладення шлюбу.
4. Дійсність шлюбу в міжнародному сімейному праві.
5. Визнання шлюбу недійсним за українським та іноземним законодавством. Правові наслідки недійсності шлюбу.
6. Порядок та правові наслідки припинення шлюбу.
7. Підсудність у справах про розірвання шлюбу.
8. Визнання іноземних судових рішень щодо розірвання шлюбу.

Завдання для самостійної роботи:

1. Проаналізуйте судову практику ЄСПЛ щодо розуміння права на шлюб.
2. Складіть порівняльну таблицю умов укладення шлюбу в Україні і в зарубіжній країні (держава за вибором студента).
3. Розкрийте особливості судового розгляду справ про надання права на шлюб до досягнення шлюбного віку.
4. Дослідіть порядок реєстрації шлюбу в одній з країн ЄС (держава за вибором студента).
5. Складіть порівняльну таблицю підстав визнання шлюбу недійсним за українським та іноземним законодавством (зарубіжна країна на вибір студента).
6. Порівняйте порядок та правові наслідки припинення шлюбу в Україні та зарубіжній державі (держава на вибір студента).
7. Проаналізуйте Постанову Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 року «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя». Складіть порівняльну таблицю підстав та правових наслідків розірвання шлюбу та визнання його недійсним.
8. Як визначається підсудність у справах про розірвання шлюбу з іноземним елементом.
9. Складіть блок-схему підстав та правових наслідків сепарації.
10. Складіть позовну заяву про розірвання шлюбу з іноземцем (або заяву про розірвання шлюбу з іноземцем, або заяву про встановлення режиму окремого проживання подружжя).
11. Задача:

Михайлишин А. та Попова І. зареєстрували шлюб. Через рік, навчаючись у ВУЗі в Словаччині, Михайлишин А. познайомився з А. і теж зареєстрував з нею шлюб. Ще через рік А. народила дитину. Оскільки Михайлишин А. матеріально не допомагав, вона звернулась до суду з позовом про стягнення аліментів на утримання дитини.

Натомість Попова І. звернулась із заявою до РАЦСу за місцем свого проживання про анулювання актового запису про шлюб з Михайлишином А., зазначивши, що вони фактично припинили шлюбні відносини і їх шлюб уже два роки є недійсним.

Проаналізуйте ситуацію.

12. Задача:

В. зареєстрував шлюб із С.. Через рік він звернувся до суду з позовом про визнання шлюбу недійсним за підставою його фіктивності. Свої позовні вимоги він мотивував тим, що С. уклала шлюб з корисливих мотивів, - з метою набуття громадянства України. Народження дитини С. теж не бажає.

Проаналізуйте ситуацію. Яке рішення повинен прийняти суд?

Література:

1. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.
2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 року № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135.
3. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2709-15> (дата звернення: 16.01.2018).
4. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01.07.2010 р. № 2398-VI. *Голос України* від 27.07.2010. № 137.
5. Про затвердження Порядку здійснення добровільного медичного обстеження наречених: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2002 року № 1740. *Офіційний Вісник України*. 2002. № 47. Ст. 2128.
6. Про затвердження Правил державної реєстрації актів громадянського стану в Україні: Наказ Міністерства юстиції України від 18.10.2000 року № 52/5. *Офіційний Вісник України*. 2000. № 42. Ст. 205.
7. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 року «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя». *Вісник Верховного Суду України*. 2008. № 1.
8. Давидова Н. О. Інститу шлюбу в американському праві. *Форум права*. 2012. №1. С. 228 – 233.
9. Калакура В.Я. Правове регулювання шлюбного договору в міжнародному приватному праві. *Вісник Академії праці та соціальних відносин Федерації профспілок України*. №4(51). 2009. С. 50 – 56.
10. Калакура В.Я. Проблеми колізійного регулювання сім'ї та шлюбу в міжнародному приватному праві. *Право України*. 2013. № 7. С.145 –154.
11. Липець Л. В. Врегулювання шлюбних та подібних відносин законом та договором : автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.03. К., 2009. 20 с.
12. Менджул М. В. Надання права на шлюб особам, що не досягли шлюбного віку: окремі проблеми. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2013. № 2 (14). С. 149 – 157.
13. Міжнародне приватне право: навч. посіб./за заг. ред. професора В.М. Гайворонського, професора В.П.Жушмана. Київ: Юрінком Інтер, 2007. 367 с.
14. Сімейне право України : підручник / за ред. С.Б. Булеци, В.Г. Фазикоша. Київ: Знання, 2015. 375 с.
15. Сімейне право: підручник / ред. В.І.Борисова, І.В.Жилінкова; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". 4-те вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2012. 320 с.

Тема 6. Особисті немайнові та майнові правовідносини подружжя

1. Особисті немайнові та майнові права і обов'язки подружжя за законодавством України та іноземних країн.
2. Колізійні норми, що регулюють особисті немайнові та майнові відносини подружжя.
3. Принцип автономії волі в регулюванні правовідносин подружжя.
4. Правовий режим майна подружжя в міжнародному сімейному праві.
5. Зобов'язання щодо утримання подружжя за законодавством України та іноземних країн.
6. Шлюбний договір в міжнародному сімейному праві.
7. Підсудність у справах щодо правовідносин подружжя.
8. Визнання та виконання іноземних судових рішень у справах щодо правовідносин подружжя.

Завдання для самостійної роботи:

1. Дайте визначення термінів «особисті немайнові права подружжя», «майнові права подружжя»
2. Складіть порівняльну таблицю підстав виникнення права особистої власності подружжя в Україні та зарубіжній державі (державна на вибір студента).
3. Дослідіть підстави виникнення спільної власності подружжя в Україні та зарубіжній державі (державна на вибір студента).
4. Складіть порівняльну таблицю підстав та розміру сплати аліментів за законодавством України та зарубіжній державі (державна на вибір студента).
5. Підготуйте проект шлюбного договору.
6. Складіть позовну заяву про поділ спільного майна подружжя.
7. Задача:

Подружжя П. прожили у шлюбі чотири роки. Дружина є громадянкою України, чоловік громадянином Польщі. З вересня 2014 року їх шлюбні відносини фактично припинилися, проте розривати шлюб наразі вони не бажають. За час шлюбу П. набули за договором дарування квартиру (у м. Варшава), а за договорами купівлі-продажу автомобіль та земельну ділянку (поблизу Ужгорода). З 2016 р. дружина проживала окремо від чоловіка в Ужгороді та вирішила звернутися до суду з позовом про поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Які правовідносини між Петренками до та після 2014 року, після 2016 року. Чи можна розділити майно без розірвання шлюбу? До якого суду може звернутися дружина?

8. Задача.

Орбан І., громадяни України, у 2016 році звернувся з позовом до дружини про розірвання шлюбу і поділ набутого за час шлюбу майна, зокрема, квартири та автомобіля. Дружина в суді заявила, що квартира і машина не повинні включатися до складу спільного майна подружжя, а належать їй особисто, оскільки квартиру подарували на весілля її батьки, а щодо автомобіля, то у чоловіка нема водійських прав, і автомобіль є необхідним для її роботи.

Орбан І. у суді пояснив, що кошти на оплату вартості автомобіля позичав у банку на своє ім'я і борг виплачувався ним. Крім того, він оплачував вартість ремонту квартири.

Яке рішення має винести суд?

9. Задача:

Андрійцьо уклали шлюб у 2005 році. У 2009 році за спільно зароблені кошти вони купили квартиру. З кінця 2012 року до кінця 2015 року Андрійцьо А. не проживав з своєю дружиною, не вів з нею господарства і на словах просив розлучитися.

На початку січня 2016 року Андрійцьо А. повернувся до дружини. У 2016 році дружина придбала меблевий гарнітур, а чоловік – будинок, куди й переїхало подружжя після примирення і перевезли з іншими речами гарнітур.

Квартиру, куплену ними в 2009 році, вони у січні 2012 року продали, і за кошти був зроблений вклад у банку на ім'я чоловіка. У лютому 2012 р. Андрійцьо А. зняв гроші з вкладу (без відома дружини) і купив будинок, зазначивши у договорі єдиним покупцем свою матір. Ще через півмісяця подружжя посварилося, і Андрійцьо А. звернувся з позовом про розірвання шлюбу і поділ майна.

Дайте правову оцінку ситуації.

10. Задача:

Колотенко звернулась до Іваненка з позовом про розірвання шлюбу, зареєстрованого у 2013 р. в Будапешті, і поділ спільного майна. Останні два роки подружжя проживало в Ужгороді. До спільного майна, на думку позивачки належали: меблевий гарнітур; депозитний вклад у банку в розмірі 31 тис. грн. (16 тис.грн. Іваненко вклав до укладення шлюбу, а далі поповнював вклад після одруження); житловий будинок, побудований за час шлюбу; зарплата чоловіка за останні півроку, яку він не отримав через заборгованість підприємства, де він працював.

Позивачка також вважала, що її особистою власністю є таке майно: телевізор, куплений нею під час шлюбу за позичені у матері кошти; норкова шуба, подарована їй чоловіком на весілля; дача і земельна ділянка, яку вона успадкувала після смерті матері.

Позивачка з 4 років подружнього життя 3 роки не працювала, перебуваючи на утриманні чоловіка, 2 з них займалася доглядом за дитиною, а останній рік працювала, отримуючи зарплату втричі більшу, ніж чоловік.

Яке рішення має винести суд?

Література:

1. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.
2. Конвенція про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання від 02.10.1973. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/973_001 (дата звернення: 16.01.2018).
3. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 року № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135.
4. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2709-15> (дата звернення: 16.01.2018).

5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням приватного підприємства „ІКІО“ щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 61 Сімейного кодексу України № 1-8/2012 від 19 вересня 2012 року. *Офіційний Вісник України*. 2012. № 75. Ст. 3038.
6. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 року «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя». *Вісник Верховного Суду України*. 2008. № 1.
7. Жилинкова И. В. Брачный договор. Харьков : Ксилон, 2005. 174 с.
8. Жилинкова И. В. Правовой режим имущества членов семьи: монографія. Харьков : Ксилон, 2000. 398 с.
9. Жилінкова І. В. Проблеми правового режиму майна членів сім'ї : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес ; сімейне право ; міжнародне приватне право». Харків, 2000. 39 с.
10. Калакура В.Я. Договірне регулювання майнових відносин подружжя в міжнародному сімейному праві. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. №3. 2010. С.102-108.
11. Калітенко О. М. Особисті відносини подружжя та відносини подружжя стосовно їх майна : автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2001. 20 с.
12. Левківський Б. К. Особисті немайнові права та обов'язки членів сім'ї : автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ. 20 с.
13. Лепех С. М. Сімейне право України : навч. посіб. / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. - Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2010. 316 с.
14. Липець Л. В. Особисті немайнові відносини подружжя, як можливий об'єкт шлюбного договору. *Право України*. 2009. № 1. С. 130 - 140.
15. Менджул М. В. До проблеми принципу рівності в правовому регулюванні сімейних відносин: матеріали V Міжнародн. наук.-практ. конф. молодих учених та студентів „Закарпатські правові читання”, (м. Ужгород, 25 - 26 квітня 2013 р.) / М-во освіти і науки України, Закарпат. держ. ун-т. Ужгород, 2013. С.243 – 245.
16. Міжнародне приватне право: навч. посіб./за заг. ред. професора В.М. Гайворонського, професора В.П.Жушмана. Київ: Юрінком Інтер, 2007. 367 с.
17. Сімейне право України : підручник / за ред. С.Б. Булеци, В.Г. Фазикоша. Київ: Знання, 2015. 375 с.
18. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту). Хмельницький : Видавництво Хмельницького ун-ту управління та права, 2007. 626 с.
19. Ульяненко О. О. Шлюбний договір у сімейному праві України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». Київ, 2003. 22 с.

Тема 7. Особисті немайнові та майнові відносини батьків та дітей

1. Визначення походження дитини.
2. Особисті немайнові та майнові права і обов'язки батьків та дітей за українським законодавством та законодавством іноземних країн.
3. Аліментні зобов'язання в міжнародному сімейному праві.
4. Підсудність у справах щодо правовідносин батьків та дітей.
5. Визнання та виконання іноземних судових рішень у справах щодо правовідносин батьків та дітей.

Завдання для самостійної роботи:

1. Розкрийте значення термінів: «особисті немайнові права та обов'язки батьків і дітей», «майнові права та обов'язки батьків і дітей».
2. Поясніть співвідношення понять “утримання” та “аліменти”.
3. Випишіть підстави виникнення зобов'язань з утримання.
4. Випишіть підстави зміни розміру аліментів.
5. Складіть порівняльну таблицю підстав та розміру сплати аліментів на дітей за законодавством України та країн ЄС (держава за вибором студента).
6. Складіть блок-схему підстав та правових наслідків позбавлення батьківських прав.
7. Складіть позовну заяву про надання утримання (встановлення аліментів).
8. Складіть позовну заяву про позбавлення батьківських прав.
9. Задача:

01.03.2016 року суд виніс рішення про розірвання шлюбу між Іваненком та Петренком. Наступного дня Іваненко виїхав за кордон працювати за трудовим договором. 02.03.2017 року він повернувся і отримав судову повістку у справі про позбавлення батьківських прав і стягнення аліментів на користь сина Антона. У судовому засіданні 01.04.2017 року Іваненко дізнався, що Петренко народила 27.12.2016 року хлопчика Антона, батьком якого записано Іваненко. Розгляд справи було відкладено до 20.04.2017 року, але 19.04.2017 року Іваненко загинув. Петренко звернулася із позовом до суду про стягнення аліментів з батьків Іваненко на користь її сина Антона. Батьки Іваненко заперечували проти позову і проти визнання Антона спадкоємцем свого сина і звернулись до юриста за порадою.

Проаналізуйте ситуацію. Яке рішення повинен прийняти суд?

10. Задача:

Опікунська рада Перечинської районної адміністрації звернулася до суду з позовом в інтересах малолітньої Софійки про позбавлення її батька Поповича С. батьківських прав. В судовому засіданні мати дитини, колишня дружина Поповича С. пояснила, що батько цікавиться дочкою, навідується, допомагає матеріально, приносить подарунки, однак, її чоловік у другому шлюбі бажає усиновити Софійку. Попович С. проти позову не заперечував, мотивуючи тим, що в другому шлюбі він уже має сина.

Суд позов задовольнив.

Проаналізуйте обґрунтованість та законність судового рішення.

Література:

1. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.
2. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 року (дата набуття чинності для України –27.09.1991 року). Зібрання чинних міжнародних договорів України. 1990 р. № 1. Ст. 205.
3. Конвенція про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання від 02.10.1973. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/973_001 (дата звернення: 16.01.2018).
4. Конвенція про стягнення аліментів за кордоном від 20.06.1956. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_425 (дата звернення: 16.01.2018).
5. Конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей від 19.10.1996. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/973_002 (дата звернення: 16.01.2018).
6. Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25.01.1996. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_135 (дата звернення: 16.01.2018).
7. Європейська конвенція про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом від 15.10.1975 URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_568 (дата звернення: 16.01.2018).
8. Конвенція про контакт з дітьми від 15.05.2003. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_659 (дата звернення: 16.01.2018).
9. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 року № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135.
10. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
11. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2709-15> (дата звернення: 16.01.2018).
12. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 року № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст. 142.
13. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 15.05.2006 року «Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів». *Вісник Верховного Суду України*. 2006. № 7.
14. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.03.2007 року «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав». *Вісник Верховного Суду України*. 2007. № 5.
15. Гопанчук В. С. Позбавлення батьківських прав: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право ; міжнародне приватне право». Київ, 1991. 19 с.
16. Гузь Л. Є. Захист прав та інтересів дітей (правовий аспект). Харків: Фактор, 2011. 464 с.
17. Захист прав дітей у цивільному судочинстві. Судові рішення : практ. посіб. /Нац. шк. суддів України; за заг. ред. ректора Нац. шк. суддів України, д-ра

- юрид. наук, проф., чл.-кор. Нац. акад. прав. наук України В.Т. Маляренка. Київ: Знання України, 2012. 199 с.
18. Калакура В.Я. Правове регулювання відносин батьків та дітей в міжнародному сімейному праві. Часопис Хмельницького університету управління та права. Університетські наукові записки. №3 (31). 2009. С. 81 -87.
 19. Майданик Р.А. Договори про утримання подружжя та дітей. Аномалії в цивільному праві України: навч. - практ. посіб. / відп. ред. Р.А.Майданик. Київ: Юстініан, 2007. 912 с.
 20. Міжнародне приватне право: навч. посіб./за заг. ред. професора В.М. Гайворонського, професора В.П.Жушмана. Київ: Юрінком Інтер, 2007. 367 с.
 21. Сімейне право України : підручник / за ред. С.Б. Булеци, В.Г. Фазикоша. Київ: Знання, 2015. 375 с.
 22. Сімейне право: підручник / ред. В.І.Борисова, І.В.Жилінкова; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". 4-те вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2012. 320 с

Тема 8. Міждержавне усиновлення.

Опіка та піклування над дітьми в міжнародному сімейному праві.

1. Поняття усиновлення за законодавством України та іноземних держав.
2. Колізійні норми міжнародних договорів та законодавства України про усиновлення.
3. Усиновлення дитини, яка є громадянином України, але проживає за межами України.
4. Усиновлення іноземцем дитини, яка є громадянином України.
5. Усиновлення дитини, яка є іноземцем і проживає в Україні.
6. Обмеження права іноземця на таємницю усиновлення дитини, яка є громадянином України.
7. Усиновлення в Україні іноземцем дитини, яка є іноземцем або особою без громадянства.
8. Нагляд за дотриманням прав дітей, які усиновлені іноземцями.
9. Колізійно-правове регулювання опіки та піклування.
10. Встановлення опіки та піклування за законодавством України та іноземних держав.
11. Застосування сприятливого права у відносинах опіки та піклування з іноземним елементом.
12. Визнання рішень іноземних судів та інших повноважних органів щодо опіки та піклування.

Завдання для самостійної роботи:

1. Дослідіть історію становлення законодавства про усиновлення в Україні та ЄС (держава на вибір студента).
2. Які особи не можуть бути усиновлювачами в Україні?
3. Хто має переважне право на усиновлення дитини?
4. Встановіть особливості усиновлення повнолітніх осіб.
5. Розкрийте особливості судового розгляду справ про усиновлення.

6. Складіть порівняльну таблицю підстав та правових наслідків визнання усиновлення недійсним за законодавством України та країн ЄС (держава на вибір студента).
7. Проаналізуйте положення Європейської конвенції про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми від 20.05.1980.
8. Складіть порівняльну таблицю підстав та правових наслідків встановлення та припинення опіки і піклування в Україні та ЄС (держава на вибір студента).
9. Проаналізуйте рішення ЄСПЛ «Савіні проти України» від 18 грудня 2008 р.
10. Задача:

У 2015 році Іваненко звернулася до відділу освіти з проханням влаштувати її річну доньку до будинку дитини у зв'язку із важким матеріальним становищем строком на два роки. Батько дитини помер. Мати час від часу навідувала доньку, але через півроку поїхала працювати за кордон. Коли вона повернулася у 2017 році, їй повідомили, що її доньку усиновили ще наприкінці 2016 року, оскільки адміністрація будинку дитини дала на це згоду. Відділ освіти за місцем знаходження будинку дитини підготував висновок про доцільність усиновлення дитини і можливість бути усиновлювачами подружжя Петренко. Після усиновлення дитина переїхала на проживання до усиновлювачів в іншу область. Щодо місця проживання дитини на даний час в суді та будинку дитини Іваненко не повідомили, пояснивши, що діє таємниця усиновлення.

Іваненко звернулася за правовою допомогою до адвоката. *Проаналізуйте ситуацію.*

11. Задача:

Незаміжня 16-річна Анна народила дитину. Через рік вона зареєструвала шлюб з Іваном, який того ж року усиновив її дитину. Свою згоду на усиновлення доньки Анна висловила усно в судовому засіданні. Через три роки фактичний батько дитини Петро звернувся до Івана з позовом про оспорювання запису про батьківство, заявивши, що нічого не знав про народження доньки. Дитина про усиновлення не знала і вважала Івана своїм рідним батьком.

Проаналізуйте ситуацію. Яке рішення винесе суд?

12. Задача:

Подружжя Петренко усиновило 3-місячну дитину, яка знаходилася у медичній установі охорони материнства і дитинства. Суд мотивував своє рішення тим, що бабка і дід дали згоду на усиновлення онучки в судовому засіданні, неповнолітня мати дівчинки наразі знаходиться на лікуванні у зв'язку із тимчасовим психічним розладом здоров'я. Головний лікар тієї установи, де лікувалась мама, засвідчив її відмову від дитини. Відділ освіти за місцем знаходження медичної установи охорони материнства і дитинства надав висновок про доцільність усиновлення, але медична установа, де перебувала дитина, проти усиновлення заперечувала.

Проаналізуйте законність та обґрунтованість судового рішення.

Література:

1. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.
2. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 року (дата набуття чинності для України –27.09.1991 року). Зібрання чинних міжнародних договорів України. 1990 р. № 1. Ст. 205.
3. Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25.01.1996. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_135 (дата звернення: 16.01.2018).
4. Європейська конвенція про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми від 20.05.1980. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_327 (дата звернення: 16.01.2018).
5. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 року № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135.
6. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 року № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–42. Ст. 492.
7. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2709-15> (дата звернення: 16.01.2018).
8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого положення частини другої статті 211 Сімейного кодексу України (справа про різницю у віці між усиновлювачем та дитиною) № 3-рп/2009 від 03.02.2009 року. *Офіційний Вісник України*. 2009. № 11. Ст. 341.
9. Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.10.2008 року № 905 // *Офіційний Вісник України*. – 2008. – № 79. – Ст. 2660.
10. Про затвердження Переліку захворювань, за наявності яких особа не може бути усиновлювачем: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 20.08.2008 року № 479. *Офіційний Вісник України*. 2008. № 82. Ст. 2784.
11. Про затвердження Переліку захворювань, які дають право на усиновлення хворих дітей без дотримання строків перебування на обліку в центральному органі виконавчої влади, до повноважень якого належать питання усиновлення та захисту прав дітей, а також до досягнення дитиною п'яти років: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 27.12.2011 № 973. *Офіційний Вісник України*. 2012. № 19. Ст. 89.
12. Про порядок та умови прийому громадян України, які проживають за межами України, та іноземців, які бажають усиновити дитину в Україні, для подання ними справ: Наказ Міністерства соціальної політики від 17.11.2011 № 445. *Офіційний Вісник України*. 2011. № 97. Ст. 183.
13. Про затвердження Правил опіки та піклування: Наказ Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України від 26.05.1999 року № 34/166/131/88. *Офіційний Вісник України*. 1999. № 26.
14. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.03.2007 року «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про

- усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав». *Вісник Верховного Суду України*. 2007. № 5.
15. Д'ячкова Н.А. Опіка як спосіб охорони майнових прав фізичних осіб : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право ; міжнародне приватне право». Київ, 2006. 21 с.
 16. Калакура В.Я. Матеріально-правове та колізійно-правове регулювання опіки та піклування в міжнародному приватному праві. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. №1. 2013. С.58-63.
 17. Міжнародне приватне право: навч. посіб./за заг. ред. професора В.М. Гайворонського, професора В.П.Жушмана. Київ: Юрінком Інтер, 2007. 367 с.
 18. Михеева Л.Ю. Опіка и попечительство: Теория и практика / под ред. Р.П.Мананковой. Москва: Волтерс Клувер, 2004. 368 с.
 19. Морозова С.Є. Розвиток опіки та піклування у цивільному законодавстві /Еволюція цивільного законодавства України: проблеми теорії і практики : кол. монографія. – Київ: Юридична думка, 2007. 340 с.
 20. Сімейне право України : підручник / за ред. С.Б. Булеци, В.Г. Фазикоша. Київ: Знання, 2015. 375 с.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З НАПИСАННЯ РЕФЕРАТУ

Написання реферату є необхідною складовою навчального процесу, яка дає змогу студентів проявити свої творчі здібності в сфері проведення самостійних досліджень з теоретичних і практичних проблем міжнародного сімейного права.

Метою написання реферату є організація науково-дослідницької роботи студентів з врахуванням певних вимог, а саме:

а) системно і творчо, коректно і критично осмислювати існуючі погляди науковців на окремі теоретичні і практичні проблеми міжнародного сімейного права;

б) самостійно знаходити шляхи вирішення проблем сімейного права, виходячи із сучасного стану законодавства та практики його застосування;

в) системно і комплексно аналізувати правові норми, що регулюють сімейні правовідносини з іноземним елементом;

г) робота повинна носити творчий характер і відображати додержання етичних норм проведення наукових досліджень, тобто бути забезпеченою науковим апаратом (посилання, наведення цитат, вказівка на джерела використуваних у роботі таблиць, схем, статистичних даних тощо);

д) робота повинна бути оформленою у відповідності до визначених вимог, своєчасно здана на кафедру науковому керівникові.

Реферат виконується у відповідності із запропонованою тематикою. Студент може запропонувати свій варіант теми реферату, що погоджується з викладачем. Після вивчення необхідної літератури, підбору матеріалів законодавства й судової практики студент складає план роботи. План роботи є орієнтовним, студент може запропонувати свій варіант плану. При цьому слід звернути увагу на дві обставини: по-перше, запропонований студентом план повинен забезпечити повне розкриття обраної теми; по-друге, план не може бути надто детальним і включення до нього додаткових питань не повинне призвести до надмірного збільшення обсягу роботи або відхилення від її теми.

Реферат повинен включати:

- назву та зміст роботи;
- вступ, в якому визначається актуальність проблеми, мета та завдання дослідження;
- основну частину, в якій висвітлюються основні проблеми та ступінь їхнього дослідження, аналіз судової практики;
- висновки, в яких визначаються основні підсумки дослідження;
- список використаних джерел.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Поняття міжнародного сімейного права.
2. Міжнародне приватне право та міжнародне сімейне право.
3. Роль порівняльного методу у дослідженні інститутів міжнародного сімейного права.
4. Матеріально-правове регулювання міжнародних сімейних відносин.
5. Колізійне регулювання сімейних відносин ускладнених іноземним елементом.
6. Поняття та види колізійних норм, що регулюють сімейні відносини з іноземним елементом.
7. Види джерел міжнародного сімейного права.
8. Міжнародний договір як джерело міжнародного сімейного права.
9. Закони про міжнародне приватне право та інші нормативні акти зарубіжних країн щодо регулювання міжнародних сімейних відносин.
10. Судова практика у системі джерел міжнародного сімейного права.
11. Уніфікація міжнародного сімейного права.
12. Переваги та межі договірного регулювання сімейних відносин.
13. Рішення ЄСПЛ як джерело сімейного права.
14. Принципи регулювання сімейних відносин.
15. Колізійні принципи міжнародного сімейного права.
16. Принцип тісного зв'язку в міжнародному сімейному праві.
17. Принцип автономії волі (*lex voluntatis*) в міжнародному сімейному праві.
18. Принцип застосування більш сприятливого права для слабкої сторони відносин.
19. Правові режими в міжнародному сімейному праві.
20. Поняття та особливості сімейних правовідносин з іноземним елементом.
21. Види сімейних правовідносин з іноземним елементом.
22. Підстави виникнення, зміни та припинення сімейних правовідносин з іноземним елементом.
23. Реєстрація актів цивільного стану громадян України, які проживають за її межами.
24. Умови визнання актів цивільного стану, заснованих на іноземних законах, в Україні.
25. Поняття шлюбу за законодавством України та іноземних країн.
26. Умови та перешкоди для укладення шлюбу законодавством України та зарубіжних країн.
27. Колізійні норми щодо укладення шлюбу.
28. Дійсність шлюбу в міжнародному сімейному праві.
29. Визнання іноземних судових рішень щодо розірвання шлюбу.
30. Особисті немайнові та майнові права і обов'язки подружжя за законодавством України та іноземних країн.
31. Колізійні норми, що регулюють особисті немайнові та майнові відносини подружжя.
32. Принцип автономії волі в регулюванні правовідносин подружжя.
33. Правовий режим майна подружжя в міжнародному сімейному праві.
34. Зобов'язання щодо утримання подружжя за законодавством України та іноземних країн.

35. Шлюбний договір в міжнародному сімейному праві.
36. Підсудність у справах щодо правовідносин подружжя.
37. Визнання та виконання іноземних судових рішень у справах щодо правовідносин подружжя.
38. Визначення походження дитини.
39. Особисті немайнові та майнові права і обов'язки батьків та дітей за українським законодавством та законодавством іноземних країн.
40. Аліментні зобов'язання в міжнародному сімейному праві.
41. Підсудність у справах щодо правовідносин батьків та дітей.
42. Визнання та виконання іноземних судових рішень у справах щодо правовідносин батьків та дітей.
43. Поняття усиновлення за законодавством України та іноземних держав.
44. Колізійні норми міжнародних договорів та законодавства України про усиновлення.
45. Усиновлення дитини, яка є громадянином України, але проживає за межами України.
46. Усиновлення іноземцем дитини, яка є громадянином України.
47. Усиновлення дитини, яка є іноземцем і проживає в Україні.
48. Обмеження права іноземця на таємницю усиновлення дитини, яка є громадянином України.
49. Усиновлення в Україні іноземцем дитини, яка є іноземцем або особою без громадянства.
50. Нагляд за дотриманням прав дітей, які усиновлені іноземцями.
51. Колізійно-правове регулювання опіки та піклування.
52. Встановлення опіки та піклування за законодавством України та іноземних держав.
53. Застосування сприятливого права у відносинах опіки та піклування з іноземним елементом.
54. Підсудність у справах щодо встановлення, скасування опіки та піклування.
55. Визнання рішень іноземних судів та інших повноважних органів щодо опіки та піклування.

ОРІЄНТОВНІ ПИТАННЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

1. Поняття міжнародного сімейного права.
2. Предмет міжнародного сімейного права.
3. Метод міжнародного сімейного права.
4. Міжнародне приватне право та міжнародне сімейне право.
5. Наука та навчальна дисципліна «Міжнародне сімейне право».
6. Роль порівняльного методу дослідження у вивченні міжнародного сімейного права.
7. Способи регулювання в міжнародному сімейному праві.
8. Матеріально-правове регулювання міжнародних сімейних відносин.
9. Колізійне регулювання сімейних відносин ускладнених іноземним елементом.
10. Поняття та види колізійних норм, що регулюють сімейні відносини з іноземним елементом.
11. Загальні положення про джерела міжнародного сімейного права.
12. Види джерел міжнародного сімейного права.
13. Міжнародний договір як джерело міжнародного сімейного права.
14. Закони про міжнародне приватне право та інші нормативні акти зарубіжних країн щодо регулювання міжнародних сімейних відносин.
15. Судова практика у системі джерел міжнародного сімейного права.
16. Рішення ЄСПЛ як джерело сімейного права.
17. Уніфікація міжнародного сімейного права.
18. Принципи регулювання сімейних відносин.
19. Колізійні принципи міжнародного сімейного права.
20. Принцип тісного зв'язку в міжнародному сімейному праві.
21. Принцип автономії волі (*lex voluntatis*) в міжнародному сімейному праві.
22. Принцип застосування більш сприятливого права для слабкої сторони відносин.
23. Правові режими в міжнародному сімейному праві.
24. Національний та спеціальні режими в міжнародному сімейному праві.
25. Поняття та особливості сімейних правовідносин з іноземним елементом.
26. Види сімейних правовідносин з іноземним елементом.
27. Підстави виникнення, зміни та припинення сімейних правовідносин з іноземним елементом.
28. Реєстрація актів цивільного стану громадян України, які проживають за її межами.
29. Умови визнання актів цивільного стану, заснованих на іноземних законах, в Україні.
30. Поняття шлюбу за законодавством України та іноземних країн.
31. Умови та перешкоди для укладення шлюбу за законодавством України та зарубіжних країн.
32. Порядок оформлення шлюбу в міжнародному сімейному праві.
33. Колізійні норми щодо укладення шлюбу.
34. Дійсність шлюбу в міжнародному сімейному праві.
35. Визнання шлюбу недійсним за українським та іноземним законодавством.

36. Правові наслідки недійсності шлюбу.
37. Порядок та правові наслідки припинення шлюбу.
38. Підсудність у справах про розірвання шлюбу з іноземним елементом.
39. Визнання іноземних судових рішень щодо розірвання шлюбу.
40. Особисті немайнові та майнові права і обов'язки подружжя за законодавством України та іноземних країн.
41. Колізійні норми, що регулюють особисті немайнові та майнові відносини подружжя.
42. Принцип автономії волі в регулюванні правовідносин подружжя.
43. Правовий режим майна подружжя в міжнародному сімейному праві.
44. Зобов'язання щодо утримання подружжя за законодавством України та іноземних країн.
45. Шлюбний договір в міжнародному сімейному праві.
46. Підсудність у справах щодо правовідносин подружжя.
47. Визнання та виконання іноземних судових рішень у справах щодо правовідносин подружжя.
48. Визначення походження дитини.
49. Особисті немайнові та майнові права і обов'язки батьків та дітей за українським законодавством та законодавством іноземних країн.
50. Аліментні зобов'язання в міжнародному сімейному праві.
51. Підсудність у справах щодо правовідносин батьків та дітей.
52. Визнання та виконання іноземних судових рішень у справах щодо правовідносин батьків та дітей.
53. Поняття усиновлення за законодавством України та іноземних держав.
54. Колізійні норми міжнародних договорів та законодавства України про усиновлення.
55. Усиновлення дитини, яка є громадянином України, але проживає за межами України.
56. Усиновлення іноземцем дитини, яка є громадянином України.
57. Усиновлення дитини, яка є іноземцем і проживає в Україні.
58. Обмеження права іноземця на таємницю усиновлення дитини, яка є громадянином України.
59. Усиновлення в Україні іноземцем дитини, яка є іноземцем або особою без громадянства.
60. Нагляд за дотриманням прав дітей, які усиновлені іноземцями.
61. Колізійно-правове регулювання опіки та піклування.
62. Встановлення опіки та піклування за законодавством України та іноземних держав.
63. Застосування сприятливого права у відносинах опіки та піклування з іноземним елементом.
64. Підсудність у справах щодо встановлення, скасування опіки та піклування.
65. Визнання рішень іноземних судів та інших повноважних органів щодо опіки та піклування.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

I. НОРМАТИВНІ АКТИ:

1. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 року. *Офіційний Вісник України*. 2008. № 93. Ст. 3103.
3. Декларація ООН про соціальні та правові принципи, що стосуються захисту та добробуту дітей: від 03.12. 1986. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_131 (дата звернення: 19.01.2018).
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 року (дата набуття чинності для України – 23.03.1976 року). *Вісник Конституційного Суду України*. 2007. № 11.
5. Конвенція про стягнення аліментів за кордоном від 20.06.1956. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_425 (дата звернення: 16.01.2018).
6. Конвенція про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання від 02.10.1973. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/973_001 (дата звернення: 16.01.2018).
7. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 року (дата набуття чинності для України – 27.09.1991 року). Зібрання чинних міжнародних договорів України. 1990 р. № 1. Ст. 205.
8. Конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей від 19.10.1996. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/973_002 (дата звернення: 16.01.2018).
9. Конвенція про правову допомогу і відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 22.01.1993 URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/997_009 (дата звернення: 16.01.2018).
10. Конвенція про контакт з дітьми від 15.05.2003. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_659 (дата звернення: 16.01.2018).
11. Конвенція про згоду на взяття шлюбу, шлюбний вік та реєстрацію шлюбів від 10.12.1962. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_242 (дата звернення: 19.01.2018).
12. Конвенція про громадянство одруженої жінки від 29.01.1957. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_158 (дата звернення: 19.01.2018).
13. Конвенція про визнання розлучень та рішень про роздільне проживання подружжя від 01.06.1970. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_925 (дата звернення: 19.01.2018).
14. Конвенція про право, застосовуване до режимів власності подружжя від 14.03.1978 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_923 (дата звернення: 19.01.2018).
15. Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей від 25.10.1980 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_188/page (дата звернення: 19.01.2018).

16. Конвенція про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення від 29.05.93р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_365/page (дата звернення: 19.01.2018).
17. Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25.01.1996. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_135 (дата звернення: 15.01.2018).
18. Європейська конвенція про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми від 20.05.1980. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_327 (дата звернення: 16.01.2018).
19. Європейська конвенція про усиновлення дітей від 24.04.1967 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_676 (дата звернення: 16.01.2018).
20. Європейська конвенція про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом від 15.10.1975 URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_568 (дата звернення: 16.01.2018).
21. Європейська конвенція про репатріацію неповнолітніх від 28.05.1970 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_805 (дата звернення: 16.01.2018).
22. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 року № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135.
23. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
24. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 року № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–42. Ст. 492.
25. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2709-15> (дата звернення: 16.01.2018).
26. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01.07.2010 р. № 2398-VI. *Голос України* від 27.07.2010. № 137.
27. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 року № 2866-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 52. Ст. 561.
28. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 року № 3425-XII (редакція від 11.10.2017). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3425-12> (дата звернення: 17.01.2018).
29. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України від 11.12.2003 року N 1382. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 15. Ст. 232.
30. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України від 13.01.2005 року N 2342-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 6. Ст. 147.
31. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016 р. № 30. стор. 5. стаття 542.
32. Про захист суспільної моралі: Закон України від 20.11.2003 року № 1296-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 14. Ст. 192.
33. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 року № 2402-II. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст. 142.
34. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7.12.2017 року № 2229-VIII. *Офіційний вісник України*. 2018 р., № 6

35. Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей: Закон України від 02.06.2005 року № 2623 – IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 26. Ст. 354.
36. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: Наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 № 296/5 (в останній редакції від 08.12.2017). URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12> (дата звернення: 17.01.2018).
37. Про затвердження Положення про порядок учинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах та консульських установах України: Наказ Міністерства юстиції України та Міністерства закордонних справ України від 27.12.2004 року № 142/5/310. *Офіційний Вісник України*. 2004. № 52. Ст. 3492.
38. Про затвердження Порядку здійснення добровільного медичного обстеження наречених: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2002 року № 1740. *Офіційний Вісник України*. 2002. № 47. Ст. 2128.
39. Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру актів цивільного стану громадян: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2007 року № 1064. *Офіційний Вісник України*. 2007. № 65. Ст. 2516.
40. Про Перелік видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.02.1993 року № 146. *Право України*. 1994. № 7 – 8.
41. Про затвердження Порядку стягнення аліментів на дитину (дітей) у разі виїзду одного з батьків для постійного проживання в іноземній державі, з якою не укладено договір про подання правової допомоги: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.08.2002 року № 1203. *Офіційний Вісник України*. 2002. № 34.
42. Про затвердження Правил державної реєстрації актів громадянського стану в Україні: Наказ Міністерства юстиції України від 18.10.2000 року № 52/5. *Офіційний Вісник України*. 2000. № 42. Ст. 205.
43. Про затвердження Правил внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання: Наказ Міністерства юстиції України від 12.01.2011 № 96/5. *Офіційний Вісник України*. 2011. № 4. Т. 2. Ст. 939.
44. Про затвердження Положення про прийомну сім'ю: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 року № 565. *Офіційний Вісник України*. 2002. № 18. Ст. 926.
45. Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 року № 564. *Офіційний Вісник України*. 2002. № 18. Ст. 925.
46. Про затвердження Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 року № 866. *Офіційний Вісник України*. 2008. № 76. Ст. 2561.
47. Про затвердження Типового положення про комісію з питань захисту прав дитини: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 року № 866. *Офіційний Вісник України*. 2008. № 76. Ст. 2561.
48. Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених: Постанова Кабінету

Міністрів України від 08.10.2008 року № 905. *Офіційний Вісник України*. 2008. № 79. Ст. 2660.

49. Про затвердження Порядку розгляду заяв про зміну імені (прізвища, власне імені, по батькові) фізичної особи: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2007 року N 915. *Офіційний Вісник України*. 2007. № 52. Ст. 2115.
50. Про затвердження Переліку захворювань, за наявності яких особа не може бути усиновлювачем: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 20.08.2008 року № 479. *Офіційний Вісник України*. 2008. № 82. Ст. 2784.
51. Про затвердження Переліку захворювань, які дають право на усиновлення хворих дітей без дотримання строків перебування на обліку в центральному органі виконавчої влади, до повноважень якого належать питання усиновлення та захисту прав дітей, а також до досягнення дитиною п'яти років: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 27.12.2011 № 973. *Офіційний Вісник України*. 2012. № 19. Ст. 89.
52. Про затвердження Порядку вибуття дітей із закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, й соціального захисту дітей, до сімейних форм виховання: Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України від 02.02.2007 року № 302/80/49. *Офіційний Вісник України*. 2007. № 17. Ст. 685.
53. Про порядок та умови прийому громадян України, які проживають за межами України, та іноземців, які бажають усиновити дитину в Україні, для подання ними справ: Наказ Міністерства соціальної політики від 17.11.2011 № 445. *Офіційний Вісник України*. 2011. № 97. Ст. 183.
54. Про затвердження Правил опіки та піклування: Наказ Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України від 26.05.1999 року № 34/166/131/88. *Офіційний Вісник України*. 1999. № 26.
55. Про затвердження Порядку вибуття дітей із закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, й соціального захисту дітей, до сімейних форм виховання: Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України від 02.02.2007 року № 302/80/49. *Офіційний Вісник України*. 2007. № 17. Ст. 685.
56. Про порядок та умови прийому громадян України, які проживають за межами України, та іноземців, які бажають усиновити дитину в Україні, для подання ними справ: Наказ Міністерства соціальної політики від 17.11.2011 № 445. *Офіційний Вісник України*. 2011. № 97. Ст. 183.
57. Про затвердження Типового положення про будинок дитини: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 18.05.1998 року № 123. *Офіційний Вісник України*. 1998. № 23.
58. Про затвердження Положення про дитячі будинки і загальноосвітні школи - інтернати для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування: Наказ Міністерства освіти і науки України, Міністерства соціальної політики України від 10.09.2012 № 995/557. *Офіційний Вісник України*. 2012. № 76. Ст. 187.

59. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Служби безпеки України, Державного комітету нафтової, газової та нафтопереробної промисловості України, Міністерства фінансів України щодо офіційного тлумачення положень пункту 6 статті 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», частин четвертої і п'ятої статті 22 Закону України «Про міліцію» та частини шостої статті 22 Закону України «Про пожежну безпеку» (справа про офіційне тлумачення терміна «член сім'ї») № 5-рп/99 від 03.06.1999 року. *Офіційний Вісник України*. 1999. № 24.
60. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого положення частини другої статті 211 Сімейного кодексу України (справа про різницю у віці між усиновлювачем та дитиною) № 3-рп/2009 від 03.02.2009 року. *Офіційний Вісник України*. 2009. № 11. Ст. 341.
61. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини 1 статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес) N 18-рп/2004 від 01.12.2004 року. *Офіційний Вісник України*. 2004. № 50. Ст. 3288.
62. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням приватного підприємства „КІО“ щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 61 Сімейного кодексу України № 1-8/2012 від 19 вересня 2012 року. *Офіційний Вісник України*. 2012. № 75. Ст. 3038.
63. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 року «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя». *Вісник Верховного Суду України*. 2008. № 1.
64. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 15.05.2006 року «Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів». *Вісник Верховного Суду України*. 2006. № 7.
65. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.03.2007 року «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав». *Вісник Верховного Суду України*. 2007. № 5.
66. Аляб'єва Н. В. Міжнародне приватне право : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. С. Г. Кузьменка. К. : Центр учбової літератури, 2010. 315 с.
67. Андрущенко Т. С. Особливості встановлення нотаріусом суб'єктного складу аліментного договору. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 3. С. 61–64.
68. Андрущенко Т. С. Процедура нотаріального посвідчення аліментних договорів: автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». Київ, 2015. 18 с.
69. Ануфриева Л. П. Международное частное право: В 3-х тт. – Том. 2. Особенная часть. – Москва: БЕК, 2002. 656 с.

70. Баймуратов М.О. Міжнародне приватне (колізійне) право України: правосуб'єктність осіб (теоретико-методологічні аспекти) : монографія / М.О. Баймуратов, Р. В. Чорнолуцький. Суми : Університетська книга, 2009. 252 с.
71. Батигіна О. М. Міжнародне приватне право : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / за ред. проф. В. П. Жушмана та доц. І. А. Шуміло. Харків: Право, 2011. 319 с.
72. Бобрик В. І. Правова охорона сімейного життя за Сімейним кодексом України. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. 2002. № 3. С. 41 - 45.
73. Войнаровська О. Фактичні шлюбні відносини як одна з форм співжиття жінки та чоловіка. *Юридична Україна*. 2015. № 3. С. 44–54.
74. Гаврилов В. В. Международное частное право. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Норма, 2006. 400 с.
75. Ганкевич О. М. Судочинство у справах про визнання батьківства, материнства та його оспорювання : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». Київ, 2015. 20 с.
76. Ганкевич О. М. Судочинство у справах про визнання батьківства, материнства та його оспорювання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Івано-Франківськ, 2015. 229 арк.
77. Германское право. Часть I. Гражданское уложение / пер. с нем. Москва: Международный центр финансово-экономического развития, 1996. 552 с.
78. Гетьман-Павлова И. В. Международное частное право: учебник. Москва: Эксмо, 2005. 752 с.
79. Глиняна К. М. Правове регулювання розлучення за сімейним законодавством України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес ; сімейне право ; міжнародне приватне право». Одеса, 2006. 20 с.
80. Гонгало Б. М. Брачный договор. Комментарий семейного и гражданского законодательства. : [3-е изд., перераб. и доп.]. Москва : Статут, 2006. 128 с.
81. Гопанчук В. С. Позбавлення батьківських прав: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес ; сімейне право ; міжнародне приватне право». Київ, 1991. 19 с.
82. Гражданский кодекс Франции (Кодекс Наполеона) / пер. с франц. В. Захватаев / отв. ред. А. Довгерт. Киев: Истина, 2006. 1008 с.
83. Гражданское уложение Германии / науч. редакторы А. Л. Маковский и др., пер. с нем. 2-е изд., доп. Москва: Волтерс Клувер, 2006. 816 с.
84. Гузь Л. Е. Гражданско-правовая защита судом прав и интересов несовершеннолетних. Харьков: Харьков юридический, 2004. Кн. 1. 436 с.
85. Гузь Л. Є. Захист прав та інтересів дітей (правовий аспект). Харків: Фактор, 2011. 464 с.
86. Гуменюк О. І. Особисті немайнові права, що забезпечують індивідуалізацію учасників цивільних правовідносин : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2011. 20 с.

87. Давидова Н. О. Інститу шлюбу в американському праві. Форум права. 2012. № 1. С. 228 – 233.
88. Давидова Н. О. Особисті немайнові права : навч. посіб. для студ. ВНЗ. - Київ: Ін Юре, 2008. 159 с.
89. Давидова Н. О. Принципи особистих немайнових прав фізичної особи. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Юридичні науки.* 2004. № 60-62. С. 31 - 33.
90. Дворецкий В. Р. Всё о брачном договоре. Москва: ГроссМедиа: РОСБУХ, 2008. 96 с.
91. Дзиба Р. А. Равноправие супругов – основной принцип советского семейного права. – Казань, изд-во Казан. ун-та, 1972. 84 с.
92. Дзера І. О. Сімейне право України: підруч. / За ред. В. С. Гопанчука. Київ: Істина, 2002. 342 с.
93. Довгерт А. С. Втілення правових ідей у сфері особистого немайнового права в новий ЦК України (До п'ятої річниці ЦК України). *Теоретико-методологічні підходи до розуміння приватного права в умовах правової держави.* – С. 11 - 17.
94. Дронова Ю.А. Что нужно знать о суррогатном материнстве. Москва: Издательский дом «Городец», 2007. 112 с.
95. Дякович М.М. Сімейне право: навч. посіб. Київ: Правова єдність, 2009. 512 с.
96. Дякович М. М. Особливості охорони й захисту нотаріусом майнових прав й інтересів батьків і дітей. *Право і суспільство.* 2015. № 3. Ч. 3. С. 71–75.
97. Дякович М. М. Охорона і захист сімейних прав та інтересів нотаріусом: моногр. Київ: Істина, 2014. 520 с.
98. Д'ячкова Н.А. Опіка як спосіб охорони майнових прав фізичних осіб : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право ; міжнародне приватне право». Київ, 2006. 21 с.
99. Єфіменко Л. В. Правове регулювання відносин за участю інших, крім батьків та дітей, членів сім'ї та родичів. *Юридична Україна.* 2015. № 4–5. С. 26–54.
100. Єфіменко Л. В. Правовідносини за участю інших членів сім'ї та родичів як форма реалізації права на сім'ю. *Бюлетень Міністерства юстиції України.* 2015. № 3 (161). С. 51–55.
101. Індиченко С. П. Зміст та підстави виникнення батьківських прав. *Міжвідомчий науковий збірник: Проблеми правознавства.* Випуск 22. Київ: Вид-во КДУ, 1972. С. 77 – 80.
102. Ильина О. Ю. Интересы ребенка в семейном праве Российской Федерации. Москва: Издательский Дом «Городец», 2006. 192 с.
103. Ильина О. Ю. Права отцов: де-юре и де-факто. Москва: Издательский дом «Городец», 2007. 192 с.
104. Євко В. Ю. Право дитини жити та виховуватися у родині. *Вісник Університету внутрішніх справ.* Спецвипуск. 2000. С. 215 - 218.
105. Жилинкова И. В. Право собственности супругов : монография. Харьков : Ксилон, 1997. 236 с.
106. Жилинкова И. В. Брачный договор. Харьков : Ксилон, 2005. 174 с.
107. Жилинкова И. В. Правовой режим имущества членов семьи: монография. Харьков : Ксилон, 2000. 398 с.

108. Жилінкова І. В. Проблеми правового режиму майна членів сім'ї : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес ; сімейне право ; міжнародне приватне право». Харків, 2000. 39 с.
109. Жилинкова И. В. Расторжение брака. Харьков : Ксилон, 2006. 88с.
110. Забезпечення прав дітей в Україні. Охорона материнства та дитинства : матеріали парламентських слухань у Верховній Раді України 7 червня 2005 року / Верховна Рада України, Комітет з питань охорони здоров'я, материнства та дитинства. Київ: Парламентське вид-во, 2005. 160 с.
111. Забезпечення прав та обов'язків дітей і батьків у процесі навчання : держ. правові та нормат. док. / упоряд. С. О. Лесковець. Харків: Торсінг плус, 2009. 367 с.
112. Захист прав дітей у цивільному судочинстві. Судові рішення : практ. посіб. / Нац. шк. суддів України; за заг. ред. ректора Нац. шк. суддів України, д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. Нац. акад. прав. наук України В.Т. Маляренка. Київ: Знання України, 2012. 199 с.
113. Звеков В.П. Колизии законов в международном частном праве. Москва: Волтерс Клувер, 2007. 406 с.
114. Казаков С. В. Алиментные отношения. Москва: ГроссМедиа, 2005. 256 с.
115. Калакура В.Я. Правове регулювання відносин батьків та дітей в міжнародному сімейному праві. *Часопис Хмельницького університету управління та права. Університетські наукові записки.* №3 (31). 2009. С. 81 -87.
116. Калакура В.Я. Правове регулювання шлюбного договору в міжнародному приватному праві. *Вісник Академії праці та соціальних відносин Федерації профспілок України.* №4(51). 2009. С. 50 – 56.
117. Калакура В.Я. Принципи колізійного регулювання в міжнародному сімейному праві. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки.* № 80. 2009. С.40-43.
118. Калакура В.Я. Особливості джерел міжнародного сімейного права. *Запорізький національний університет. Юридичні науки.* №1. 2010. С.115-119.
119. Калакура В.Я. Договірне регулювання майнових відносин подружжя в міжнародному сімейному праві. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України.* №3. 2010. С.102-108.
120. Калакура В.Я. Матеріально-правове та колізійно-правове регулювання опіки та піклування в міжнародному приватному праві. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України.* №1. 2013. С.58-63.
121. Калакура В.Я. Проблеми колізійного регулювання сім'ї та шлюбу в міжнародному приватному праві. *Право України.* 2013. № 7. С.145 –154.
122. Калітенко О. М. Особисті відносини подружжя та відносини подружжя стосовно їх майна : автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2001. 20 с.
123. Карпенко О. І. Правові засади утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2002. 20 с.
124. Кашперська Т.Ц. Окреме провадження у справах про встановлення фактів, що мають значення для охорони сімейних прав та інтересів: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2015. 194 арк.

125. Кибенко О. Р. Міжнародне приватне право: навч.-практ. посіб. Харків: Еспада, 2003. 512 с.
126. Кисіль В.І. Міжнародне приватне право: питання кодифікації. Київ: Україна, 2000. С.271-280.
127. Кисиль В.И. К тенденции об унификации коллизионных норм в законах социалистических государств в международном частном праве (на примере брачно-семейных отношений). *Вестник Киевского ун-та. Сер.: Междунар. отнош. и междунар. право.* 1983. Вып. 16. С. 97-102.
128. Кидалова А. Особисті немайнові права та обов'язки батьків і дітей: характеристика їх окремих видів. *Право України.* 2003. - № 5.
129. Коробцова Н. В. Систематизація законодавства у сфері особистих немайнових прав людини. *Предпринимательство, хозяйство и право.* 1999. № 10. С.56 - 58.
130. Косарева И. А. Институт брака: сравнительно-правовое исследование. Москва: Юрлитинформ, 2009. 288 с.
131. Кох Х., Магнус У., Винклер фон Моренфельс П. Международное частное право и сравнительное правоведение / Пер. с нем. д-ра юр. наук Ю.М. Юмашева. Москва: Международные отношения, 2001. 480 с.
132. Кохановська О. Поняття та види особистих немайнових прав у цивільному праві України. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Юридичні науки.* 2010. № 84. С. 7 - 10.
133. Кохановська О. Особисті немайнові права фізичних осіб як інститут цивільного права України. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Юридичні науки.* – 2010. № 85. С. 4 - 6.
134. Кохановська О. Особисті немайнові права, що забезпечують природне існування фізичної особи як уособлення захисту прав і основних свобод людини в сучасній Україні. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Юридичні науки.* 2011. № 86. С. 7 - 10.
135. Круглова О. О. Обов'язкова вакцинація: порушення особистих немайнових прав фізичної особи. *Форум права.* 2011. № 1. С. 537 – 541.
136. Лалетина А.С. Коллизионные нормы, регулирующие имущественные отношения супругов в законодательстве иностранных государств. *Московский журнал международного права.* 2004. №1.
137. Ласк Г. Гражданское право США. (Право торгового оборота) / под ред. Е.А.Флейшица. Москва: Издательство иностранной литературы, 1961. 774 с.
138. Лісніча Т. В. Захист особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи (право на життя, здоров'я, свободу та особисту недоторканність): автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2007. 20 с.
139. Лісніча Т. В. Право на ім'я як особисте немайнове право фізичної особи. *Наше право.* 2005. № 2. С. 75 - 80.
140. Левківський Б. К. Особисті немайнові права та обов'язки членів сім'ї : автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ. 20 с.
141. Левківський Б. К. Врегулювання немайнових правовідносин подружжя за сімейним законодавством України та Російської Федерації. *Актуальні проблеми права: теорія і практика.* Луганськ, 2002. №3. С. 93 - 96.
142. Левковский Б. К. Правовые аспекты защиты семьи и детства в Украине. Одесса: СМІЛ, 2002. 280 с.

143. Лепех С.М. Сімейне право України: навч. посіб. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2010. 316 с.
144. Липець Л. В. Врегулювання шлюбних та подібних відносин законом та договором : автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.03. К., 2009. 20 с.
145. Липець Л. В. Особисті немайнові відносини подружжя, як можливий об'єкт шлюбного договору. *Право України*. 2009. № 1. С. 130 - 140.
146. Липець Л. В. Сепарація (режим окремого проживання) подружжя в Україні і світі. *Юридична наука*. 2015. № 7. С. 26–40.
147. Логвінова М. В. Цивільна та сімейно-правова відповідальність батьків (осіб, які їх замінюють) за правопорушення, вчинені неповнолітніми : моногр. Івано-Франківськ: Прикарп. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2009. 206 с.
148. Лунц Л. А. Курс міжнародного частного права: в 3 т. Москва: Спарк, 2002. 1007 с.
149. Майданик Р.А. Договори про утримання подружжя та дітей. Аномалії в цивільному праві України: навч. - практич. посіб. / відп. ред. Р.А.Майданик. Київ: Юстініан, 2007. 912 с.
150. Мазур О. С. Сімейне право України : навч. посіб. для дистанц, навч. Київ: Університет "Україна", 2005. 116 с.
151. Малюга Л. В. Особисті немайнові права фізичних осіб в цивільному праві: теоретичні основи та проблеми правового забезпечення : автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.03 / НАН України, Інститут держави і права ім. В.М.Корецького. К., 2004. 22 с.
152. Матвеева Н.А. Сравнительное брачное право России, Украины и Беларуси : учеб. пособ. Москва: Юрлитинформ, 2008. 216 с.
153. Михеева Л. Ю. Опекa и попечительство : Теория и практика / под ред. Р. П. Москва: Волтерс Клувер, 2004. 368 с.
154. Мельник М. Б. Правова природа та сутність майнових інтересів дитини при припиненні права на аліменти у зв'язку із набуттям у власність нерухомого майна. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2015. № 15. С. 43–46.
155. Мельниченко О. В. Поділ майна подружжя за законодавством України та країн Європейського Союзу : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». Київ, 2015. 18 с.
156. Менджул М. В. Надання права на шлюб особам, що не досягли шлюбного віку: окремі проблеми. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2013. № 2 (14). С. 149 – 157.
157. Менджул М. В. До проблеми принципу рівності в правовому регулюванні сімейних відносин: матеріали V Міжнародн. наук.-практич. конф. молодих учених та студентів „Закарпатські правові читання”, (м. Ужгород, 25 - 26 квітня 2013 р.) / М-во освіти і науки України, Закарпат. держ. ун-т. Ужгород, 2013. С. 243 - 245.
158. Менджул М. В. Порядок усиновлення іноземцями дитини, яка є громадянином України: окремі проблеми. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 1. С. 91 – 94.
159. Менджул М. В. Виконання обов'язку по утриманню інших членів сім'ї та родичів в Україні : матеріали X Міжнародної наукової Internet-конференції

- студентів та молодих вчених „Від громадянського суспільства – до правової держави” (м. Харків, 25 квітня 2014 р.) / ХНУ імені В.Н. Каразіна. Харків, 2014 - С. 217 - 221.
160. Менджул М. В. Порядок розірвання шлюбу з іноземними громадянами в Україні: окремі аспекти : матеріали VI Міжнародн. наук.-практ. конф. молодих учених та студентів „Закарпатські правові читання”, (м. Ужгород, 25 - 27 квітня 2014 р.) / М-во освіти і науки України, УжНУ. – Ужгород, 2014. Т. 2. С. 112 - 117.
161. Мережко А.А. Коллизионное право США. Киев: Юстиниан, 2003. 136 с.
162. Міжнародне приватне право. Загальна частина: підручник / за ред. А.С. Довгерта і В.І. Кисіля. Київ: Алерта, 2012. 376 с.
163. Міжнародне приватне право. Особлива частина: підручник / за ред. А.С. Довгерта і В.І. Кисіля. Київ: Алерта, 2013. 400 с.
164. Міжнародне приватне право. Актуальні проблеми / за ред. Довгерта А.С. Київ: УПФ, 2001. 334 с.
165. Міжнародне приватне право: навч. посіб./за заг. ред. професора В.М. Гайворонського, професора В.П.Жушмана. Київ: Юрінком Інтер, 2007. 367 с.
166. Міжнародне приватне право. Міжнародні договори України. Том 1 / відпов. ред. та упорядники А.Довгерт та В.Крохмаль. Київ: «Port Royal», 2000. 992 с.
167. Міжнародне приватне право. Міжнародні договори України. Том 2 / відпов. ред. та упорядники А. Довгерт та В. Крохмаль. Київ: “Port Royal”, 2000. 1313
168. Мироненко В. П. Сімейне право України : підручник / В. П. Мироненко, С. А. Пилипенко ; заг. ред. В. П. Мироненко. Київ: "Правова єдність", всеукраїнська асоціація видавців, 2008. 477 с.
169. Мироненко В. П. Відповідальність батьків за неналежне виховання дітей за сімейним та цивільним законодавством України: дис. канд. юрид. наук: 12.00.03 / КНУТШ. Київ, 2000. 193 с.
170. Морозова С. Є. Розвиток опіки та піклування у цивільному законодавстві / Еволюція цивільного законодавства України : проблеми теорії і практики : кол. монографія / за ред.Я. М. Шевченко. Київ : Юридична думка, 2007. 340 с.
171. Научно-практический комментарий Семейного кодекса Украины / Под. ред. Ю. С. Червоного. Київ: Истина. 2003. 520 с.
172. Німак М. Процесуально-правова природа справ, що виникають із шлюбних правовідносин / М. Німак // *Вісник Львівського університету*. Серія юрид. 2009. Вип. 49. С. 130-137.
173. Новохатська Я. В. Правове регулювання майнових відносин подружжя (порівняльно-правовий аспект) : автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2006. 20 с.
174. Оніщенко О.В. Сімейне право: навч. посібник. Київ: НАУ-друк, 2009. 111 с.
175. Ольховик Л. А. Особисті немайнові права дитини за цивільним законодавством України : автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2006. 21 с.
176. Ольховик Л. А. Особисті немайнові права дитини за цивільним законодавством України : монографія. Одеса: Видавець Букаєв В.В., 2009. 174 с.

177. Ольховик Л. А. Право дитини на громадянство. *Актуальні проблеми політики. Зб. наук. праць.* Вип. 27. 2005. С. 206 – 211.
178. Попов Г. В. Діяльність органів прокуратури у сфері захисту прав дітей : [монографія] / Г. В. Попов. - К. : Алерта, 2012. - 166 с.
179. Посикалюк О. О. Особисті немайнові права фізичних осіб в романській, германській, англо-американській системах приватного права: монографія. Київ: НДІ приват. права і підприємництва НАПрН України, 2011. 204 с.
180. Пунда О. О. Особисті немайнові права, що забезпечують природне існування людини, у цивільному праві України : автореф. дис. д-ра юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2011. 39 с.
181. Пчелинцева Л. М. Семейное право России : учеб. для вузов. 5-е изд., перераб. Москва: Норма, 2007. 704 с.
182. Рабинович Н. В. Личные и имущественные отношения в советской семье. Львов: Изд-во Ленингр. гос. ун-та., 1952. 160 с.
183. Резнік Г. О. Особисті немайнові права дитини (цивільно-правовий та сімейно-правовий аспекти) : моногр. / за наук. ред. О. Д. Крупчана. Київ: НДІ приват. права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2015. 192 с.
184. Ромовська З. В. Права та обов'язки батьків і дітей. Львів: Вища школа; Вид-во при Львів. ун-ті, 1975. 147 с.
185. Ромовська З.В. Сімейний кодекс України : науково-практичний коментар. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ: Правова єдність, 2009. 432 с.
186. Ромовська З. В. Сімейне законодавство України : посібник / З. В. Ромовська, Ю. В. Черняк. Київ: Прецедент, 2006. 96 с.
187. Ромовська З. В. Українське цивільне право. Загальна частина. Академічний курс : підручник. 2-ге вид., доп. Київ: КНТ, 2009. 594 с.
188. Савченко Л. А. Особисті права та обов'язки батьків і дітей за сімейним законодавством України : автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 1997. 27 с.
189. Самойленко В. М. Цивільне та сімейне право України : навч. посібник. Харків: Юрsvіт, 2007 . 460 с.
190. Сімейне право України : підручник / за ред. С.Б. Булеци, В.Г. Фазикоша. Київ: Знання, 2015. 375 с.
191. Сімейне право: підручник / ред. В.І.Борисова, І.В.Жилінкова; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". 4-те вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2012. 320 с.
192. Сімейне право України : навч. посібник для студ. юрид. вузів і фак. / ред. О. В. Дзера. Київ: Вентурі, 1997. 272 с.
193. Сімейне право України : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / ред. Ю. С. Червоний. Київ: Істина, 2004. 400 с.
194. Сімейне право України у схемах : навч. посібник / В. І. Бобрик [и др.]. Київ: Атіка, 2005. 160 с.
195. Сімейне право : нотаріат. Адвокатура. Суд: Науково-практ. посіб.: У 2 кн. з інформ. дод. на лазер. носії / заг. ред. С. Я. Фурса. Київ: Видавець Фурса С.Я. 2005, Кн. 1. 894 с.

196. Сімейне право України: підручт / За. ред. В.С. Гопанчука Київ: Істина, 2002. 304 с.
197. Сімейне право України : підручник / за заг. ред. проф. Т. В. Боднар та О. В. Дзери. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 519 с.
198. Сімейне право : підручник / за заг. ред. канд. юрид. наук, проф. В. А. Кройтора та канд. юрид. наук, доц. В. Ю. Євко. - Харків : ХНУВС, 2016. 511 с.
199. Семидеркин Н. А. Создание первого брачно-семейного кодекса: Учеб. пособие. Москва: Изд-во МГУ, 1989. 96 с.
200. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту). Хмельницький : Видавництво Хмельницького ун-ту управління та права, 2007. 626 с.
201. Стефанчук Р. О., Стефанчук М. О. Право на ім'я фізичних осіб: поняття, юридична природа та межі реалізації. *Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки*. Випуск 17. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. С. 204 - 210.
202. Стефанчук М. О. Обмеження особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування особи. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2002. № 2. С. 88 – 90.
203. Стефанчук Р. О. Система особистих немайнових прав фізичних осіб в сфері сімейних відносин: до питання вдосконалення. *Університетські наукові записки*. 2006. № 2 (18). С 107 - 111.
204. Суслowa О. І. Захист прав жінок та дітей судовими та правоохоронними органами в Україні / за заг. ред. Христової Г. О. Київ: Тютюкін, 2010. 335 с.
205. Тарусина Н. Н. Семейное право : учеб. пособ. Москва : «Проспект», 2001. 144 с.
206. Толстых В. Л. Коллизионное регулирование в международном частном праве. Москва: Спартак. 2002. 244 с.
207. Туманова Л.В. Защита семейных прав в Европейском Суде по правам человека. Москва: Издательский дом «Городец», 2007. 208 с.
208. Устименко Н. В. Таємниці особистого життя людини та їх цивільно-правова охорона : автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2001. 20 с.
209. Ульяненко О. О. Шлюбний договір у сімейному праві України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». Київ, 2003. 22 с.
210. Фединяк Г. С. Міжнародне приватне право : підруч. /Г.С.Фединяк, Л.С.Фединяк. 3.вид., доп. і перероб. Київ: Атіка, 2005. 544 с.
211. Федоров О. М. Міжнародне приватне право : навч. посіб. - Донецьк: 2008. 528 с.
212. Федюк Л. В. Система особистих немайнових прав у цивільному праві : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2006. 16 с.
213. Федюк Л. В. Класифікація особистих немайнових прав у цивільному праві. *Право України*. – 2005. №6. С. 95 – 98.
214. Функ Я. И. Брачный договор. Имущественные отношения супругов, их участие в хозяйственных обществах и товариществах. Минск, 2003. 160 с.
215. Хачатурян А.Г. Унификация коллизионных норм в международном частном праве. Київ: УМК ВО, 1993.

216. Хоцанов Д.А. Установление содержания иностранных правовых норм в международном частном праве. Москва: Инфотропик Медиа, 2012. 320 с.
217. Цвайгерт К., Кётц Х. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права: в 2-х т. – том 2. Москва: Международные правоотношения, 1998. 512 с.
218. Цірат Г.А. Міжнародний цивільний процес: сучасний стан та перспективи міжнародно-правової уніфікації: монографія. Харків: Видавництво Іванченко І.С., 2013. 482 с.
219. Черняк Ю.В. Інститут підсудності в міжнародному приватному праві країн ЄС та України: монографія. Київ: Прецедент, 2008. 276 с.
220. Чешир Дж., Норт П. Международное частное право: пер. с англ. Москва: Прогресс, 1982. 496 с.
221. Чернооченко С. І. Особисті немайнові права, які забезпечують соціальне існування фізичних осіб в Україні : автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2000. 18 с.
222. Чурпіта Г. В. Еволюція правового регулювання захисту сімейних прав та інтересів в порядку непозовного цивільного судочинства. *Митна справа*. 2015. № 4 (100). Ч. 2. С. 78–84.
223. Чурпіта Г. В. Співвідношення способів судового захисту сімейних і цивільних прав та інтересів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2015. № 34. Т. 1. С. 125–128.
224. Чурпіта Г. В. Суб'єктивні сімейні права та охоронювані законом інтереси як об'єкт судового захисту. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 3. С. 130–136.
225. Шак Х. Международное гражданское процессуальное право: ученик / Пер. с нем. Москва: Издательство БЕК, 2001. 560 с.
226. Швыдак Н.Г. Международная унификация коллизионных норм семейного права. *Право и экономика*. 1995. №. 15-16.
227. Шимон С. І. Сімейне право : навч. посіб. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. 260 с.
228. Юлдашев О. Х. Міжнародне приватне право: Академічний курс : підручник для студ. вищих навч. закл. Київ: Видавничий Дім "Ін Юре", 2004. 528 с.
229. Явор О. А. Функції шлюбного контракту в сімейному праві України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». Харків, 1996. 14 с.

Для нотаток

Для нотаток

Міжнародне сімейне право
Методичний посібник
для студентів зі спеціальності «Міжнародне право»
(відповідно до вимог Болонського процесу)

Гарнітура Times New Roman
Формат 60x84/16.
Ум. друк. арк. 2,55. Зам. №16.

Редакційно-видавничий відділ ДВНЗ «УжНУ»
88015, Україна, м.Ужгород, вул. Заньковецької, 89.
E-mail: dep-editors@uzhnu.edu.ua